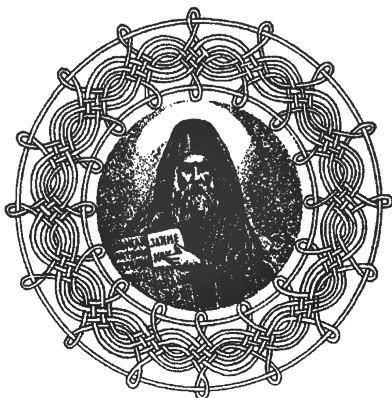

ПРУШТВО „СВЕТИ САВА”

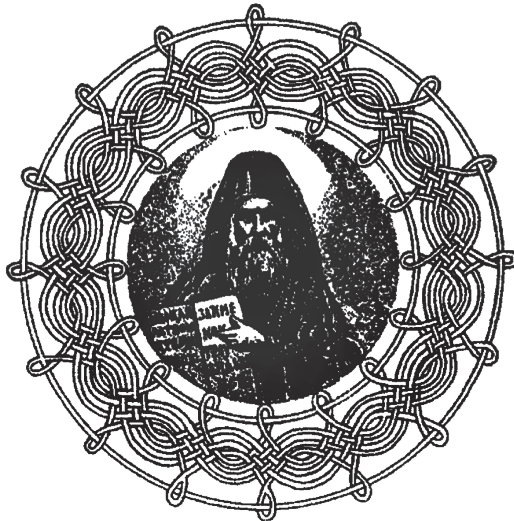

ПРУШТВО „СВЕТИ САВА”

БРАТСТВО XXVI

Београд, 2022.

БРАТСТВО
Часопис Друштва „Свети Сава”

Уређивачки одбор
Бојовић др Злата Д.
Вишкјевич др Регина (Гдањск)
Ђуба др Јоланта (Гдањск)
Зупан Душан
Мркаљ др Зона В.
Мршевић-Радовић др Драгана Д.
Неделку др Октавија (Букурешт)
Петровић Душко М.
Ристић др Љубодраг П.

Главни и одговорни уредник
проф. др Злата Д. Бојовић, академик

Технички уредник
Љиљана С. Дукић

Техничка припрема
Матеа М. Милошевић

Секретар
Тања О. Ракић

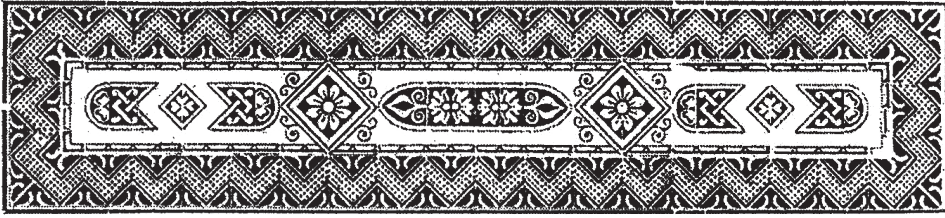
Стручна редактура и лектура
Љиљана С. Дукић

Издавач
Друштво „Свети Сава“
Web site: www.sveti-sava.org.rs
E-mail: info@sveti-sava.org.rs

Copyright 2022. by Društvo „Sveti Sava“

Штампа:
Eurodream D.O.O. Nova Pazova

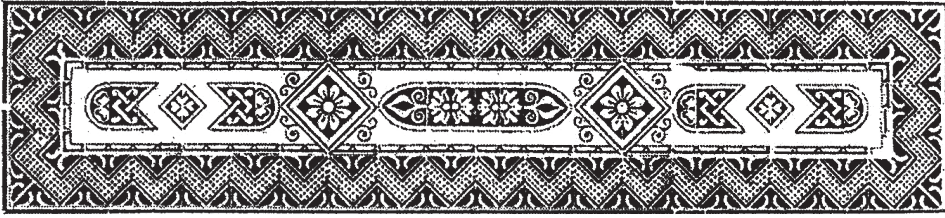
Тираж:
300

САДРЖАЈ

Злата Д. Бојовић: УВОДНА РЕЧ	7
Васко Попа: САВИН ИЗВОР.....	9
Зона В. Мркаљ: ВЕЧИТИ ЖИВОТ <i>ВЕЧИТОГ МЛАДОЖЕЊЕ</i> У НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ (ПОВОДОМ 200-ГОДИШЊИЦЕ ОД РОЂЕЊА ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА)	11
Љубодраг П. Ристић: СВЕТОМИР НИКОЛАЈЕВИЋ (1844–1922).....	25
Петар Р. Ристановић: КОРЕНИ ПОБУНЕ – ПОЧЕЦИ ОРГАНИЗОВАЊА „ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ КОСОВА“	37
Ђорђе Д. Перић: ПРИЛОГ НА ТЕМУ: ПРИСУСТВО ПОЕЗИЈЕ МЛАДОГ ЈОВАНА ДУЧИЋА У СРПСКОЈ МУЗИЦИ.....	51
Миле Ј. Станић: ПИСМА ДРУШТВА „СВЕТИ САВА“ И ПРОСВЕТНО-ДОБРОТВОРНОГ ДРУШТВА „СВЕТИ САВА“ ВИКТОРУ НОВАКУ.....	73
Злата Д. Бојовић: ОТКРИВАЊЕ СПОМЕНИКА МАТИЈИ БАНУ	85
ИЗ ПУТНЕ БЕЛЕЖНИЦЕ	
Душко М. Петровић: „КОЧИЋЕВО ОГЊИШТЕ“	89
СРБИ У СВЕТУ	
Радмила К. Здравковић: ОСНАБРИК, НЕМАЧКА.....	101
ИЗ СТАРОГ „БРАСТВА“	
Антоније Вучетић: СВЕТИ ВЛАХО У ДУБРОВНИКУ (други део).....	111

Злата Д. Бојовић: ПОМЕНИК – Јован Печеновић.....	137
Љиљана С. Дукић: БИБЛИОГРАФИЈА „БРАТСТВА” 1997 (I) – 2021 (XXV).....	141
Злата Д. Бојовић: Уз библиографију првих 25 бројева „Братства”.....	143
Љиљана С. Дукић: Библиографија.....	145
Љубодраг П. Ристић: ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ДРУШТВА „СВЕТИ САВА” ЗА 2022. ГОДИНУ.....	201
САДРЖАЈ РАНИЈИХ БРОЈЕВА „БРАТСТВА”.....	207

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2022.26.3>
УДК 355.2(497.11)“1974/2022”

Рад примљен: 23. 9. 2022.

Рад прихваћен: 24. 10. 2022.

Оригиналан научни рад

КОРЕНИ ПОВУНЕ - ПОЧЕЦИ ОРГАНИЗОВАЊА „ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ КОСОВА”*

У раду су анализирани почеци организовања албанских илегалних сепаратистичких група у покрајини Косово и Метохија, током седамдесетих и осамдесетих година 20. века, и везе ових група са „Ослободилачком војском Косова“ (ОВК). Нагласак је стављен на идеолошке, организационе и персоналне везе које јасно говоре против широко распрострањеног става да је до оружане побуне Албанаца 1998/1999. дошло као реакција на промене у уставном положају покрајине Косово 1989. и режиму који је потом у покрајини заведен.

„Специјализовано тужилаштво Косова“¹ је 5. новембра 2020. објавило четири оптужнице подигнуте против вођа „Ослободилачке војске

---

* Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2022-14 од 17.01.2022. године.

¹ Специјализована већа и Специјализовано тужилаштво Косова су органи привременог карактера, основани са мандатом и надлежношћу у поступку за злочине против човечности, ратне злочине и друга кривична дела која су започета или извршена на простору Косова и Метохије у периоду од 1. јануара 1998. до 31. децембра 2000. године од стране грађана Косова или Савезне Републике Југославије (СРЈ), односно против њих. Ови органи су основани у складу са међународним споразумом који је ратификовала Скупштина Косова, потом у складу са амандманима на Устав Косова и Законом о Специјализованим већима и Специјализованом тужилаштву Косова. Специјализована већа и тужилаштво поступају према законима Косова али је њихово седиште измештено у Хаг, у Холандији. Судије, тужилац, секретар и друго особље су из иностранства.

Косова² – Хашима Тачија, Кадрија Веселија, Реџепа Селџимија и Јакупа Краснићија. Они се терете да су у периоду од марта 1989. до септембра 1989. спроводили „широке, систематске нападе на цивилно становништво“, током „удруженог злочиначког подухвата“, спроведеног са циљем да „успоставе и врше контролу над целим Косовом, што је укључивало застрашивање, малтретирање, насиље и уклањање оних који су сматрани за противнике“. Оптужнице су допуњене 29. априла 2022. и то су тренутно (септембар 2022) важеће оптужнице у овом предмету.³

Подизање оптужница изазвало је бес код највећег броја Албанаца. Водећи политичари су у изјавама оптуживали суд да је „антиалбански“ и одбацивали његов легитимитет. Разлог за то је чињеница да је рат 1998–1999. током протекле две деценије за Албанце постао утемељујући мит државности Косова. Борба ОВК се сматра за „чисту без иједне мрље“. Пали борци се славе као „мученици“ док су ветерани важан друштвени и политички фактор. Свака критика ОВК и помињање почињених злочина доживљавају се као напад на вредности које за сваког Албанца морају бити свете.

Као пример доминантног односа Албанаца према рату и чињеница vezаним за њега може да послужи случај Шкељзена Гашија, политиколога који је током пролећа 2020. био саветник премијера Косова, Албина Куртија. Гостујући у емисији „Рубикон“ на телевизији „Кљан Косова“ Гаши је изјавио да ОВК, као организација, није чинила злочине према припадницима других нација али да треба истражити да ли су то чинили појединци из њених редова и, уколико јесу и за то постоје докази, да их треба казнити. Изјава је изазвала жестоке нападе на Гашија. Оптужен је за историјски ревизионизам и упућено му је на стотине претњи, међу којима и претње смрћу. Под притиском јавности Албин Курти је био принуђен да отпусти Гашија са позиције саветника иако су приватно блиски пријатељи.⁴

Наведена епизода речито сведочи о крајње догматском односу према рату и борби ОВК који је изграђен међу Албанцима. Зато не чуди да је сам чин подизања оптужнице против четворице вођа ОВК примљен је као напад на вредности које се сматрају за свете. Када се, међутим, оптужница подвргне пажљивијем читању уочљиво је да је она тако написана тако да наводи у њој не доведу у питање кључне „истине“ о рату које су током

² Ослободилачка војска Косова – ОВК (алб. Ushtria Çlirimtare e Kosovës – УЏК) била је албанска паравојна организација која се терористичким нападима на званичне државне органе и подизањем оружане побуне борила за отцепљење Аутономне покрајине Косово и Метохија од Србије и СР Југославије.

³ https://repository.scp-ks.org/details.php?doc_id=091ec6e980bbe455&doc_type=stl_filing_annex&lang=eng (Приступљено 27. 9. 2022)

⁴ <https://balkaninsight.com/2020/04/26/kosovo-pm-sacks-adviser-for-criticising-wartime-guerrillas/> (Приступљено 27. 9. 2022)

протекле две и по деценије постале општеприхваћене – првенствено у западној јавности и академији.

Вође ОВК су оптужене за злочине према Србима и у још већој мери према Албанцима „лојалним Србији“ – у ствари политичким противницима које су у новој, послератној реалности видели као претњу за сопствену доминацију. Ове оптужбе су супротне догматском погледу на рат међу Албанцима али су у складу са доминантним наративом о рату међу „експертима“ и академским истраживачима на Западу. Постојање изолованих злочина, за које су одговорни појединци или одређене јединице ОВК, одавно је прихваћено као чињеница у публицистици и академској литератури. То, међутим, не доводи у питање друге кључне постулате доминантног наратива – да је до албанске побуне и рата дошло услед претње од геноцида, и да је до ерупције албанског национализма дошло као реакција на српски национализам и репресивни режим. У овом контексту злочини су се догодили првенствено из освете - што починиоце не ослобађа одговорности пред законом али им даје својеврсни морални алиби.

За историчаре који се не баве искључиво ратом већ косовским питањем као ширим процесом, у коме је рат 1998/1999. био само једна краћа епизода, најзанимљивији део оптужнице је краћи увод у коме је, у неколико тачака, скициран историјски оквир оснивања ОВК и избијања оружане побуне.

Као почетна хронолошка међа наведено је „укидање аутономије“ Косова у марту 1989. године што је изазвало масовно незадовољство Албанаца. Даље се наводи да је доминантна политичка снага међу Албанцима у првој половини деведесетих био „Демократски савез Косова“ (алб. Lidhja Demokratike e Kosovës shkurt – LDK), чији је лидер био писац Ибрахим Ругова. Странка и њен лидер су заговарали пасиван отпор и бојкот институција државе Србије, тзв. „гандијевске методе“ у борби за независност. Истовремено, међу Албанцима у покрајини Косово и Метохија као и у емиграцији деловала је „националистичка организација“ (како у оптужници стоји) „Народни покрет Косова“ (алб. Lëvizja Popullore e Kosovës – LPK) која се залагала за оружану борбу са циљем да „ослободи Косово од Србије“.

Крајем 1993. у оквиру „Народног покрета Косова“ формиран је специјални сектор са задатком да координише оружане јединице на Косову и Метохији. Наредне године усвојено је име „Ослободилачка војска Косова“ – ОВК, под којим је започело уједињавање разних наоружаних група. Основан је „Генералштаб“ у који су ушли Азем Суља, Џавит Халити, Хашим Тачи, Кадри Весели, Реџеп Сељими, Лахи Брахимај и Сокољ Башота. Током 1997. придружио им се и један од четворице оптужених, Јакуп Краснићи. Задатак „Генералштаба“ био је организовање масовне побуне, у чему су коначно успели у пролеће 1998. године.

У уводу оптужнице сумирани су добро познати подаци, представљени тако да је уклапају у данас доминантни наратив према којем је побуна Албанаца на Косову и Метохији била реакција, одговор на деценију дугу репресивну политику државних органа Србије и неуспех пацифистичких метода Ибрахима Ругове и његових следбеника. У тој конструкцији, која се у академској литератури написаној на Западу најчешће узима као неупитна истина⁵, постоји велика шупљина. Низ чињеница и докумената неспорно сведочи да су корени ОВК много дубљи од периода српске доминације на Косову и Метохији током деведесетих.

Албански сепаратистички покрет је у различитим формама био активан од тренутка када је територија коју данас називамо именом Косово и Метохија 1912. године постала део Краљевине Србије. Његови корени су још дубљи и сежу у 19. век, у време безвлашћа у балканским провинцијама османског царства. Након што су масе Албанаца 1912. постале део српске државе, а 1918. Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, главни носиоци сепаратистичких идеја на терену су били качаци – како су у Османском царству називани Албанци побуњени против био каквог облика државног присуства. Качачки покрет је у највећој мери угушен током двадесетих година двадесетог века али су сепаратистичке, националистичке тежње међу Албанцима наставиле да трају. У Краљевину СХС они су натерани аргументом силе и тај исти аргумент, уз политичку трговину њихових првака, држао их је у покорности. Сепаратистичке тежње су испод површине наставиле да трају и поново се разбуктале након избијања Другог светског рата. Захваљујући патронату испрва фашистичке Италије а потом Хитлерове Немачке створена квислиншка творевина Краљевина Албанија, позната и као Велика Албанија. Након рата и окончања окупације Албанци са Косова и Метохије поново су постали део југословенске државе. Планови комунистичких руководстава Југославије и Албаније о стварању Балканске федерације пропали су до 1948, када почиње интензивна албанска подршка сепаратистичким групама у новооснованој Аутономној косовско-метохијској области (АКМО).⁶ До почетка шездесетих

⁵ Оснивање и деловање илегалних организација током седамдесетих у литератури на енглеском једва да се помиње. У монографији Џејмса Петифера о историји ОВК овај период се сумарно обрађује у уводном поглављу, као предисторија покрета из деведесетих. Хенри Перит у својој књизи о ОВК говори само о рату 1998-1999. (J. Pettifer, *The Kosovo Liberation Army: underground war to Balkan insurgency 1948-2001*, Hurst, London 2014; H. Perritt, *Kosovo Liberation Army. The inside story of an insurgency*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago 2008) У својој *Краткој историји Косова* Ноел Малколм потпуно је заобишао тему док је Миранда Викерс само поменула оснивање две илегалне организације у периоду 1973-1975. M. Vickers, *Between Serb and Albanian: a History of Kosovo*, University of California Press 1998, 180-181.

⁶ Данашња Аутономна покрајина Косово и Метохија, како се у Србији званично назива, основана је 1945. и током комунистичког периода је три пута мењала име: од 1945.

циљ ових група био је да подигну оружани устанак како би се територија АКМО и делови Македоније насељени Албанцима припојили Албанији. Само током педесетих југословенска тајна служба открила је и разбила више десетина албанских сепаратистичких група.⁷ Неуспех тактике из претходног периода навео је Албанију да промени начин деловања. Уместо подизања масовног устанка нови циљ илегалних група постало је ширење мреже присталица, стицање што већег утицаја међу младима и припрема терена за подизање устанка када за то наступи повољан тренутак.⁸ Тактика је наишла на плодно тле међу припадницима тек стасалог и још увек танког слоја интелигенције: професорима, новинарима и студентима. Илегалне групе формиране у овом периоду биле су темељ покрета из кога је касније изникла ОВК.

Да би се тај процес у целини сагледао потребно је скицирати друштвенополитичке околности на Косову и Метохији у том периоду.⁹ Након уставних промена 1967-1971. Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово је постала федерална јединица, формално покрајина у саставу републике Србије, али је у пракси била потпуно самостална. Косово је имало свог представника у Председништву СФРЈ, док је Савез комуниста Косова има своје представнике у Председништву ЦК СКЈ. Најутицајнији албански политичар, Фадиљ Хоџа, 1977/1978. био је потпредседник Председништва СФРЈ, други човек Југославије иза Тита, док је Синан Хасани 1986/1987. био председник Председништва СФРЈ.

САП Косово је, као и републике, имала свој Устав, Владу (Извршно веће), Скупштину која је доносила законе, јавну и тајну полицију, Врховни суд и јавног тужиоца изнад којих нису стајали судство и тужилаштво Србије. О степену самосталности Косова сведочи чињеница да републички органи у Београду нису имали контролу над делом границе покрајине према другим државама (Албанији), нити су обавештавани о међународним активностима покрајина, посетама и пријемима које су организовали, већ су те информације добијали преко савезних органа. Устав САП

до 1963. назив је био „Аутономна косовскометохијска област“ (АКМО), потом до 1968. Аутономна покрајина (АП) Косово и Метохија, у периоду од 1968. до 1990. званични назив је био Социјалистичка аутономна покрајина (САП) Косово.

⁷ Стане Доланц и Зоран Вејиновић наводе да је у периоду 1948-1955. у Југославију из Албаније убачено преко 500 агената и да је тајна полиција открила 20 илегалних група формираних под директним утицајем албанске обавештајне службе. У наредном периоду, од 1955. па до средине шездесетих, тајна полиција је открила 69 илегалних група са око 600 чланова. Ухапшено их је 420 а осуђено 250. S. Dolanc, Z. Vejnović, *Snage, sredstva i metodi spoljnog ugrožavanja SFRJ*, Borba, Beograd 1985, 59.

⁸ Е. Џеку, *Kosovo and Diplomacy Since World War II: Yugoslavia, Albania and the Path to Kosovan Independence*, I.B.Tauris, London & New York 2016, 155.

⁹ Детаљније видети у: П. Ристановић, *Косовско питање 1974-1989*, Информатика: Прометеј, Нови Сад: Београд 2020, 51-105.

Косова је 1974. усвојен на седници којој није присуствовао, чак ни формално, ниједан представник републике Србије.

Везаност покрајине за Србију је била формална и била је дефинисана са два члана републичког устава, у коме су побројане области чија је „основна начела“ требало законима јединствено регулисати за територију читаве републике. Међутим, „основна начела“ нису јасно дефинисан, правни термин, па је став Устава било могуће различито тумачити. Из покрајина су га тумачили најуже могуће.

Током седамдесетих Косово је добило универзитет који је до краја деценије постао други највећи у држави, потом академију наука, огромна средства су уложена у развој преко Савезног фонда за развој неразвијених... Поред политичке, омогућена је и пуна национална еманципација Албанаца, додатно подстакнута дозволом са савезног нивоа да институције из покрајине несметано сарађују са институцијама из Албаније, иако је Енвер Хоџина Албанија одбијала да на нивоу држава склопи уговор о културној сарадњи са Југославијом, већ је сарадњу ограничавала искључиво на области у којима су живели Албанци и често је злоупотребљавала.

У читавом овом периоду, који је потрајао до 1989. године и уставних промена, на Косову је трајала политичка доминација Албанаца, која се осећала у свим сферама живота. О карактеру те доминације довољно сведочи чињеница да се током те две деценије из покрајине иселило око 40% Срба. Па ипак, управо у овом периоду пуне националне и политичке еманципације Албанаца у Југославији дошло је до постављања темеља сепаратистичког покрета из кога је током деведесетих изникло ОВК.

Иако су седамдесете биле период неспорне политичке еманципације Албанаца у Југославији и убрзане модернизације, финансиране значајним средствима из остатка федерације, део Албанаца је истрајавао на сепаратистичким идејама. Један од четворице оптужених вођа ОВК пред Специјалним судом, Јакуп Краснићи, током првог појављивања пред судијама је себе описао као интелектуалца који је био принуђен да се бори за слободу Косова.¹⁰ Краснићи (1951) се политички активирао почетком седамдесетих, када је постао члан „Револуционарне групе Косова“. Ова илегална организација је основана 1971. године, након неуспеха демонстрација Албанаца на Косову и у западној Македонији 1968, на којима је захтевано проглашење Косова за републику. Организација је имала Управни, Извршни и Студентски комитет, и комитете по општинама. Представници групе су формирали ћелије у Гњилану, Дреници, Качанику, Урошевцу, Ђаковици, Прешеву, Тетову и Куманову.¹¹

¹⁰ <https://kossev.info/uzivo-jakup-krasnici-prvi-put-pred-sudom-u-hagu/> (Приступљено 29. 9. 2022)

¹¹ Е. Çeku, *Shekulli i ilegales: proceset gjyqësore kundër ilegales në Kosovë. Dokumente*, Brezi '81, Prishtinë 2004, 67.

„Революционарна група Косова“ је откривена и разбијена од стране полиције Косова током 1974. и 1975. године. Пред суд на Косову је изведено укупно 19 лица. Осуђени су на вишегодишње казне затвора због сепаратизма и позива на рушење државног поретка.¹² Поред Јакупа Краснићија, чланови „Революционарне групе Косова“ су биле бројни појединци који су током деведесетих заузимали важна места у ОВК и који се међу Албанцима славе као хероји националне борбе:

Мехмет Хајризи, просветни радник, дугогодишњи организатор сепаратистичког покрета, уредник илегалних листова, током деведесетих је једно време био члан Руговине ДСК. Био је члан албанске делегације на преговорима у Рамбујеу 1999.¹³ и потпредседник прелазне владе Косова након окончања рата 1999. године. Хајризи је аутор књиге *Историја једне политичке организације и демонстрације 1981. (Histori e një organizate politike dhe demonstratat e vitit 1981)* у којој „Революционалну групу Косова“ назива „срцем револуције на Косову“ и представља као директну претходницу ОВК.¹⁴

Хидајет Хисени, новинар „Рилиндје“, организатор и вођа низа илегалних сепаратистичких група током седамдесетих и почетком осамдесетих. Ухапшен је и осуђен на дугогодишњу казну затвора након учешћа у демонстрацијама 1981, током којих је позивао на уједињење Косова и Албаније. Хисени је током деведесетих био потпредседник странке Ибрахима Ругове и лидер њеног милитантног „робијашког крила“ које су чинили припадници илегалног покрета осуђивани на казне затвора током седамдесетих и осамдесетих. У страници се залагао за напуштање пацифистичких метода борбе. Био је члан политичке управе ОВК и члан албанске делегације у Рамбујеу 1999.

Скендер Кастрати је био још један од утицајних чланова „робијашког крила“ у странци Ибрахима Ругове и потом организатор ОВК.

Хилми Рамадани је био организатор илегалних група који је због сепаратистима осуђиван на казне затвора од 1975. до 1980. и од 1981. до 1990. Током деведесетих је био активан у албанском националном покрету а у редове ОВК је ступио 1998.

Кадри Османи Мани је био учесник демонстрација 1968. Више пута је осуђиван на вишегодишње казне затвора. Током 1984. био је један од

¹² АЈ, ф803 к1787, „Делатност албанских националиста и иредентиста и неке безбедносне процене у САП Косово“ (Државна тајна), Материјали за 13. седницу Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржану 2. априла 1981.

¹³ Мировна конференција о Косову почела је 6. фебруара 1999. у француском замку Рамбује код Париза. На конференцији су учествовали представници СР Србије и Албанаца са Косова и Метохије. Посредници су били изасланици САД, Русије и Европске уније. Преговори су били последњи покушај да се криза разреши мирним путем. Окончани су након 17 дана без икаквог договора.

¹⁴ М. Hajrizi, *Histori e një organizate politike dhe demonstratat e vitit 1981*, Botimet Toena, Tiranë 2008.

оснивача „Партије борбе Косова“¹⁵ након чега је ухапшен и осуђен на 15 година завоара. Био је уредник листа „Етничка Албанија“.

Џафер Шатри је био дугогодишњи припадник илегалног покрета и уредник бројних листова овог покрета у емиграцији током осамдесетих. Током деведесетих је био министар информисања у самопроглашеној влади Косова и близак сарадник Ибрахима Ругове.

Реџеп Маљај је био екстремиста који се данас међу Албанцима слави као истакнути национални борац, „мученик“ пао у борби за слободу. Маљај је након изласка са дугогодишње робије 1984. покушао да формира „Партију борбе Косова“, која је за циљ имала подизање оружаног устанка. Извршио је самоубиство током оружаног окршаја са полицијом у Приштини 1984. године, након што је покушано његово хапшење.

„Револуционарна група Косова“ је идеолошки почивала на два ступа: марксизму-лењинизму, тј. Енвер Хоџиној верзији екстремног стаљинизма, и национализму. У пропагандним актима организације је писало да је она основана са циљем да буде „претходница будуће партије“ која ће окупити све који као „компас у свом раду имају марксистичко-лењинистичку теорију и учење Партије рада Албаније“. Захтевали су: национално ослобођење, социјално ослобођење и национално уједињење са Албанијом.

У пропагандним памфлетима су говорили о ускраћивању права Албанцима, економском израбљивању Косова и намерном држању покрајине у стању дубоког сиромаштва. Тврдили су да се Косово користи само као извор ресурса који се потом прерађују и користе негде другде, чиме се спутава развој покрајине. Такође, говори су о историјској неправди учињеној Албанцима 1918. и праву сваког народа да се уједини у једну државу. У Албанији су видели матицу и једину истински комунистичку земљу на свету док су за Југославију говорили да је ревизионистичка и суштински капиталистичка земља.

Како би остварили прокламовани циљеве позивали су на штрајкове и демонстрације чији је циљ био да се под окриљем организације окупи критична маса Албанаца довољна за испуњење крајњег циља – подизање оружаног устанка и отцепљење Косова од Југославије.

Уочљиво је да су прокламовани циљеви „Револуционарне групе Косова“ истоветни циљевима ОВК. Две организације су се једино разликовале по питању идеологије – док је „Револуционарна група“, под утицајем из Енвер Хоџине Албаније, заговарале идеје екстремног егалитаризма и стаљинизма, идеолошка основа ОВК је био чисти национализам. Разлог за то је глобални слом комунизма који се у међувремену догодио.

¹⁵ АЈ, ф803 к1791/1, „Аналитички пресек о реализованој непријатељској групи која је настојала да формира ’Партију борбе Косова‘ (Строго поверљиво), Материјали са 2. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 2. фебруара 1984.

Део чланова „Револуционарне групе“ који су избегли хапшење 1974/1975. током друге половине седамдесетих су основали две нове илегалне сепаратистичке организације, на истим идеолошким основама на којима је почивала група: „Организацију марксиста-лењиниста Косова“, чији је члан био оптужени Јакуп Краснићи, и „Покрет за национално ослобођење Косова и других Албанских области“. Обе организације су заговарале екстремно левичарске идеје Хоциног марксизма-лењинизма и као циљ своје борбе прокламовале уједињење делова Југославије насељених Албанцима са Албанијом, до чега је требало доћи ширењем пропаганде међу Албанцима и припремом за оружани устанак.¹⁶ Њихови чланови су крајем седамдесетих постали неки од данас међу Албанцима чувени „хероја“ и „мученика“, попут Јусуфа Грвала¹⁷ по коме је названа прва „бригада“ ОВК током побуне 1998. Грвала је 1980. писао Енверу Хоци да су његови саборци и он „потпуно чисти“ од југословенске ревизионистичке идеологије и да чекају искру која ће покренути борбу за уједињење са домовином.¹⁸

Ове организације су биле директни претходник ОВК. Крајем седамдесетих вођени су разговори о њиховом уједињењу у јединствени покрет. Сумњичавост, лоши односи између вођа и међусобно оптуживање за сарадњу са Службом државне безбедности (СДБ) спречило је да до уједињења дође. Међутим, када су у фебруару 1982. у Немачкој ликвидирани утицајни чланови сепаратистичког покрета, Јусуф и Бардош Грвала и Кадри Зека (претпоставља се од стране југословенске СДБ), преостали лидери разбијених група су одлучили да пређу преко свих разлика и да заједно са најснажнијом албанском екстремном емигрантском групом „Црвени народни фронт“, оснују јединствени покрет под називом „Покрет за албанску социјалистичку републику у Југославији – ПАСРЈ“ (Lëvizjen për Republikën Socialiste Shqiptare në Jugosllavi – LRSSHJ).

Нова, уједињена организација је основана под директним патронажом Албаније, уз посредовање албанског амбасадора у Анкари, Бујара

¹⁶ E. Çeku, *Shekulli i ilegales: proceset gjyqësore kundër ilegales në Kosovë. Dokumente, Brezi '81, Prishtinë 2004, 67-75.*

¹⁷ Јусуф Грвала (1943-1982) је рођен је селу Дубовик, у општини Дечане. Син Бардоша Грвале који је у Другом светском рату био борац „Бали комбетар“ и због тога му је после рата одузета имовина. Имао је тројицу браће: Хисена, Бардоша и Авдуља. Јусуф је био талентован писац и музичар. Од 1973. је радио у „Рилиндији“ где је напредовао до места уредника. Крајем седамдесетих постао је члан „Покрет за национално ослобођење Косова и других Албанских области“. Активно је радио на ширењу илегалног покрета на Косову. Након што је добио информацију да ће бити ухапшен емигрирао је у Немачку где је наставио са националистичким деловањем. Ликвидиран је заједно са братом Бардошем и још једном истакнутим чланом сепаратистичког покрета, Кадријем Зеком, у Немачкој 17. јануара 1982.

¹⁸ E. Çeku, *Kosovo and Diplomacy Since World War II, 155.*

Хоће. И овај покрет је почивао на мешавини екстремног национализма и стаљинизма. Заговарали су потпуну колективизацију пољопривредног земљишта и изградњу привреде независне и самодоволне у односу на светску привреду. Незапосленост и недостатак станова на Косову желели су да реше потпуним укидањем приватне својине. Тражили су да максималне разлике у платама буду 1 напрема 3. Заговарали су забрану религије, као што је то било учињено у Албанији.

Покрет је у Југославији деловао илегално. Руководство организације се налазило у иностранству. На терену су организовани окружни комитети, састављени од неколицине проверених чланова који су потом оснивале мање ћелије. Идеја је била да ниједан члан не зна све друге чланове комитета, чиме је смањивана могућност за провале тајне полиције. Од чланова и симпатизера покрета се очекивало да извршавају задатке када се то од њих затражи, да даље шире организацију и да буду спремни за веће акције, попут демонстрација и подизања устанка, када стигне таква наредба.

До краја осамдесетих покрет је неколико пута мењао име. Током 1985. године преименован је у „Народни покрет за Републику Косово“ (алб. *Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës – LPRK*), а потом крајем деценије у „Народни покрет Косова“ (алб. *Lëvizja Popullore e Kosovës – LPK*). ОВК је 1993. године формирана као оружано крило овог покрета што јасно указује на директне персоналне, организационе и идеолошке везе.

Кључни лидери ОВК ступили су у редове сепаратистичког покрета крајем седамдесетих и почетком осамдесетих, када је САП Косово уживало широку самосталност у оквиру Југославије и када република Србија није имала практично никаквог утицаја на односе у покрајини.

Јашар Салиху се покрету придружио 1979. Током избијања албанске оружане побуне 1998. био је на челу фонда „Домовина зове“, који је прикупљао средства за борбу ОВК. Крајем седамдесетих у покрет је ступио и Рам Буја, још један од лидера милитантне „робијашке струје“ у Руговином ДСК, а за време рата 1998-1999. члан Политичког директората ОВК. Бардуљ Махмути, портпарол ОВК током 1998. године, у покрет је ступио 1983. Гани Геци, организатор и извршитељ терористичких напада на полицију и Албанце лојалне Србији још од 1993. године, такође се током осамдесетих придружио покрету. За покушај убиства први пут му је суђено 1986. године. У истом периоду покрету се придружио и Адем Јашари, данас најпознатији вођа ОВК и култна личност албанског националног покрета.

Крајем осамдесетих чланови сепаратистичког покрета су постали Кадри Веселји и Хашим Тачи. У покрет је у том периоду ступио још један од чланова првобитног „Генералштаба“ из 1994. године, Цавит Хаљити, као и Азем Суља, један од организатора албанских демонстрација 1982. и учесник у терористичком нападу на полицију 1993. године, када су убије-

на два полицајца. Такође, током осамдесетих део сепаратистичког покрета је постао и Али Ахмети, вођа албанске побуне током рата у Македонији 2001.

Поред главних организатора оружаног устанка ОВК 1998, сепаратистичком покрету су током седамдесетих и осамдесетих приступили и многи од каснијих локалних вођа ОВК, и потом локалних политичких функционера након рата. Гани Краснићи, организатор ОВК у Малишеву и околини, и градоначелник Малишева након рата, у сепаратистички покрет је ступио крајем седамдесетих. Ухапшен је и суђено му је заједно да Јакупом Краснићијем 1981. Између осталог био је оптужен за везе са албанском тајном полицијом Сигурими.

Један од осуђених 1981. био је и Исмаил Харадинај, из села Глођане крај Дечана, стриц познатих ратних команданата браће Харадинај и отац Насима Харадинаја, такође истакнутог ратног вође ОВК и данас председника удружења ветерана ОВК. Исмаил је почетком шездесетих био повезан са организацијом Адема Демаћија а крајем седамдесетих се повезао Јусуфом Гервалом. Основао је „Дечански комитет“ као ћелију „Покрета за национално ослобођење Косова и других Албанских области“. Са групом сарадника радио је на регрутацији нових чланова, ширењу пропаганде а успели су да прикупе и нешто нелегалног оружја. Ухапшен је 1981. и осуђен на 11 година затвора.¹⁹ Читава породица Харадинај је била повезана са покретом па је Насиму Харадинају први пут суђено због илегалних активности 1981, у време када је имао само 16 година.

Из свега наведеног је јасно да су идејни основи ОВК постављени много пре него што су институције републике Србије преузеле контролу над покрајином Косово 1989. године. Многи од лидера ОВК су у сепаратистички покрет ступили током седамдесетих, када из Београда није било јавних позива на промену устава и када су албански политичари у покрајини очекивали да ће у наредном кругу уставних промена САП Косово постати република у оквиру Југославије. Јакупу Краснићију, Хидајету Хисенију, Скендеру Кастратију, Мехмету Хајризију и другима то није било довољно. Опијени стаљинистичким идејама Енвера Хоџе и национализмом, желели искључиво стварање Велике, или како су они говорили, Етничке Албаније. Такву идеологију је током осамдесетих прихватила већина каснијих организатора и вођа ОВК, укључујући четворицу којима се сада суди. Са сломом комунизма у Албанији 1992. стаљинистичке идеје су склоњене у страну, симболички је, како се говорило, црвена застава замењена заставом САД, али су националистичке идеје остале.

Ови делови биографија вођа ОВК нису тајна. Напротив, о периоду „илегалије“ се међу Албанцима са поносом говори, објављују се књиге,

¹⁹ П. Ристановић, *Косовско питање*, 144.

подижу споменици „мученицима“ и уздиже борба националних хероја. Међутим, у међународној академији ове чињенице се по правилу занемарују. Учесће вођа ОВК у марксистичко-лењинистичким организацијама током седамдесетих се прећуткује, назива српском пропагандом или се релативизује стаљинистичка идеологија ових група и инсистира на њиховој борби за националне циљеве. Од своје марксистичко-лењинистичке прошлости покушавају да се дистанцирају и истакнути чланови ових група.²⁰ Све то ипак не може потрти очигледни континуитет у деловању сепаратистичког покрета. Тврдња о „младим идеалистима“ који су се окупили 1993. под притиском српске репресије је неодржива. Такође, од самом старта циљеви покрета су били много шири него збацивање „српске хегемоније“. Крајњи циљ покрета је све време био стварање Велике Албаније.

У Кичеву у Македонији 24. априла 1993. одржан је састанак „Народног покрета Косова“ на коме је организација преименована у „Народни покрет за Републику Косово“ и прокламовано да ће се за овај циљ борити свим методама, укључујући оружани устанак. Састанак је био важан корак ка организовању ОВК. На њему је, међутим, одлучено да се у борби за уједињење не смеју заборавити ни Албанци из Црне Горе и Македоније који су неправедно отргнути од матице, и пате под „Србо-Црногорско-Македонским окупаторима“. На састанку су учествовали Хашим Тачи, Азем Суља и друге касније вође ОВК. Донесени закључци јасно указују на великоалбански карактер читаве организације.

Догађаји на Косову током деведесетих утицали су да националистичке идеје о потреби оружане борбе за независност Косова стекну све већи број присталица међу Албанцима. Међутим, репресивни режим заведен из Београда није био једини повод за оснивање ОВК нити су терористичке акције ове организације биле реакција на „српски геноцид“, већ спровођење

²⁰ Хидајет Хисени је током деведесетих често негирао марксистичко-лењинистички карактер сепаратистичког покрета. „Било је таквих квалификација доста у тадашњој штампи. Мислим да је то урађено смишљено, да би се о покрету на Косову створила слика као и нечему искључивом, екстремистичком...“ (М. Petrović, *Pitao sam Albance šta žele a oni su rekli: republiku... ako može*, Radio B92, Beograd 1996, 198) Слично је тврдио и Реџеп Ћосја: „Вероватно је било марксиста-лењиниста међу њима, али је сигурно да је било много више оних који нису имали никакве везе са марксистима-лењинистима.“ (Исто, 102) Већина аутора на Западу минимизира или потпуно занемарује марксистичко-лењинистичку оријентацију илегалног покрета. Тим Џуда који тврди да је национализам био главна идеологија ових група. Што се њиховог стаљинизма тиче, види га као начин да се приближе једином могућем савезнику, Албанији. (Т. Džuda, *Kosovo: rat i osveta*, Samizdat B92, Beograd 2002, 130-131) Међутим, сви документи илегалних група, листови које су издавали, литература коју су шверцовали и пропагандни материјал који су откривале службе безбедности Југославије показују њихову потпуну оданост радикалним идејама марксизма-лењинизма.

плана осмишљеног деценијама раније. Јакуп Краснићи је пред Специјалним судом, одговарајући на оптужбе, изјавио да је био део „удруженог ослободилачког подухвата“.²¹ У ствари, Краснићи се пуне две деценије борио за идеје Енвера Хоџе и велику Албанију. Хоџа је умро, комунизам је доживео крах, али је идеја Велике Албаније наставила да живи.

Петар Р. Ристановић*

Институт за српску културу
Приштина, Лепосавић

Кључне речи: косовско питање, Косово и Метохија, Ослободилачка војска Косова, САП Косово, СФРЈ

Petar R. Ristanović

REBELLION ROOTS – THE ONSET OF ORGANISING THE KOSOVO LIBERATION ARMY

The paper analyzes the beginnings of Albanian separatist movement in the province of Kosovo and Metohija, during the seventies and eighties of the 20th century. Available data is pointing to the clear connections between these groups and the “Kosovo Liberation Army” (KLA). In the paper we put emphasis on ideological, organizational and personal ties that clearly speak against the widespread view in Western academia and media that armed uprising of the Albanians in 1998/1999. came only as a reaction to the Serbian regime established in Kosovo during the nineties.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

Архивски извори:

Архив Југославије (АЈ) – фонд 803 Председништво СФРЈ

Објављени извори:

Џеку Е., *Shekulli i ilegales: proceset gjyqësore kundër ilegales në Kosovë. Dokumente, Brezi '81, Prishtinë 2004.*

---

²¹ <https://kossev.info/uzivo-jakup-krasnici-prvi-put-pred-sudom-u-hagu/> (Приступљено 29. 9. 2022)

* научни сарадник, petar.ristanovic@gmail.com

Извори са интернета:

https://repository.scp-ks.org/details.php?doc_id=091ec6e980bbe455&doc_type=stl_filing_annex&lang=eng

<https://balkaninsight.com/2020/04/26/kosovo-pm-sacks-adviser-for-criticising-wartime-guerrillas/>

<https://kossev.info/uzivo-jakup-krasnici-prvi-put-pred-sudom-u-hagu/>

Литература:

Vickers M., *Between Serb and Albanian: a History of Kosovo*, University of California Press 1998.

Dolanc S, Vejnović Z., *Snage, sredstva i metodi spoljnog ugrožavanja SFRJ*, Borba, Beograd 1985

Perritt H., *Kosovo Liberation Army. The inside story of an insurgency*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago 2008

Pettifer J., *The Kosova Liberation Army: underground war to Balkan insurgency 1948-2001*, Hurst, London 2014.

Petrović M., *Pitao sam Albance šta žele a oni su rekli: republiku... ako može*, Radio B92, Beograd 1996.

Ристановић П., *Косовско питање 1974-1989*, Информатика: Прометеј, Нови Сад: Београд 2020.

Најриси М., *Histori e një organizate politike dhe demonstratat e vitit 1981*, Botimet Toena, Tiranë 2008.

Džuda T., *Kosovo: rat i osveta*, Samizdat B92, Beograd 2002.

Çeku E., *Kosovo and Diplomacy Since World War II: Yugoslavia, Albania and the Path to Kosovan Independence*, I.B.Tauris, London & New York 2016.

Штампање овог броја часописа Братство
и одржавање рада Друштва „Свети Сава“ и ове, 2022. године,
финансијски су помогли:

МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

привредно предузеће

ПРИЛОЖНИЦИ и ДАРОДАВЦИ:

Академик Злата Д. Бојовић

Љиљана С. Дукић

доц. др Мина М. Ђурић

Душан Зупан

Владимир М. Перић

Никола Б. Поповић

и многи чланови управе Друштва.

Друштво „Свети Сава“
најсрдачније захваљује свима који помажу и подржавају рад
Друштва.

<https://www.sveti-sava.org.rs/>

info@sveti-sava.org.rs

CIP– Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

008

БРАТСТВО : часопис Друштва „Свети Сава” /
главни и одговорни уредник Злата Бојовић. - 1997,
бр. 1 - . - Београд (Дечанска 14, V спрат, соба 13, 22):
Друштво „Свети Сава”, 1997 - 23 цм

Годишње. - Наставља традицију часописа Браство
који је излазио 1887-1941. године

ISSN 1451-2386 = Браство - Друштво „Свети Сава”